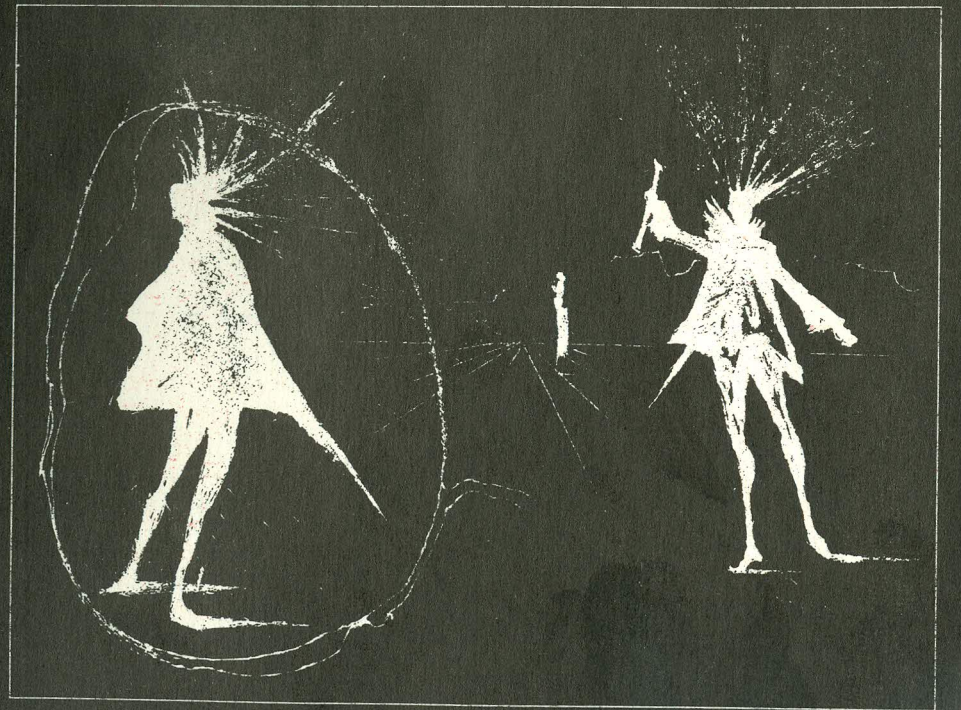

MEFISTOFELES

Arrigo Boito

MEFISTOFELES

Ooper 3 osas

Libreto — Arrigo Boito
J. W. von Goethe «Fausti» järgi

Esietendus — 30. detsember 1988. a.

Dirigendid —
NSVL rahvakunstnik
ERI KLAS
VELLO PÄHN

Lavastaja —
Eesti NSV rahvakunstnik
ARNE MIKK

Kunstnik —
TÖNU VIRVE

Koormeistrid —
ANNE DORBEK
JÜRI RENT

Ballettmeister —
Eesti NSV rahvakunstnik
MAI MURDMAA

Kontsertmeistrid —
RIINA PIKANI
JAANUS JUUL
IVO SILLAMAA
AARNE TALVIK

Lavastaja assistent —
Eesti NSV teeneline kunstnik
TIIT TRALLA

Repetiitorid —
BERTA KRUMM
ANDRUS KÄMBRE

Itaalia keele konsultant —
ÜLAR PLOOM

Orkestri kontsertmeister —
Eesti NSV teeneline kunstnik
MATI UFFERT

Etenduse juht — PEETER KARELL

OSADES:

Mefistofeles,
kurat

— Eesti NSV rahvakunstnik
TEO MAISTE
Eesti NSV rahvakunstnik,
NSVL Riikliku Preemia laureaat
MATI PALM
LEONID SAVITSKI

Faust, teadlane

— NSVL rahvakunstnik
HENDRIK KRUMM
Eesti NSV rahvakunstnik
IVO KUUSK

Margareta,
Fausti armastatu

— Eesti NSV teeneline kunstnik
MARE JÕGEVA
Eesti NSV teeneline kunstnik
HELVI RAAMAT
TIIU REINAU

Marta,
Margareta naaber

— Eesti NSV rahvakunstnik
URVE TAUTS
Eesti NSV teeneline kunstnik
LEILI TAMMEL

Wagner,
Fausti õpilane

— VELLO JÜRNA
MATI KÕRTS

Helena

— NSVL rahvakunstnik
ANU KAAL
RIINA KADAJA
NADEŽDA KUREM

Panthalis

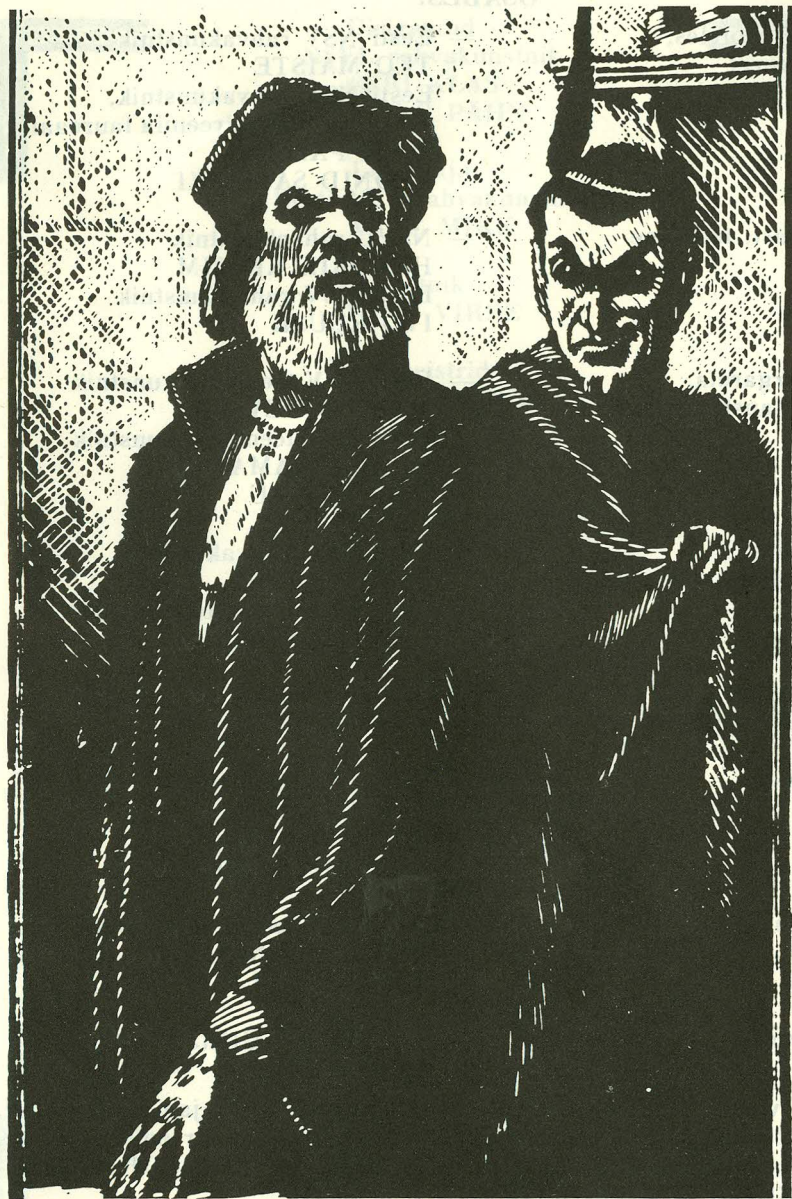
— Eesti NSV teeneline kunstnik
MARIKA EENSALU
ÜLLE TUNDLA

Nereus

— ROSTISLAV GURJEV
ANTS KOLLO

Taevased väed, keerubid, patukahetsejad, jalutajad, üliõpilased, lihtrahvas, kodanlased, nõiad, sortsid, horetiidid, sireenid, doriidid, paharetid, timukad — RAT «ESTONIA» OOPERIKOOR, BALLE-TIRÜHM ja MIMANSID

Kaastegev — J. Tombi nim. Kultuuripalae POISTEKOOR
Koormeistrid — GUIDO AUSMAA ja HIRVO SURVA

Andrei Gontšarov. Illustratsioon Goethe «Faustile». «Leping». Puulõige. 1950/52
Андрей Гончаров. Иллюстрация к «Фаусту» Гёте. «Договор».

Tegevuse aeg on Trooja sõjast kuni 16. sajandini — seega 3000 aastat —, mil elas ajalooline Faust. Nii ütles Goethe ise, kuid poeedi anakronismid toovad niidi lausa tänapäeva välja.

SISU KOKKUVÖTE

Proloog taevas. Taevased väed kiidavad Jumalat. Kohe pärast seda kuulutab Mefistofeles oma kohalolekut nende ironilise matkimisega ja ta pöördub tuttavliku familiaarsusega Kõigevägevama poole: ta tuli kaebusega. Mefistofeles pole rahul inimese allakäiguga, see ennasttäis aatom on nii nõrgaks jäänud, et ei tasu teda isegi kiusatusse viia. Koor, kes väljendab Jumala mõtet, küsib: Kas Fausti tead? Mefistofeles tunneb teda ja pakub kihlvedu, et püüab Fausti oma võrku. Kihlvedu võetakse vastu. Ilmuvad keerubid ja Mefistofeles lahkub, sest ta jälestab taolisi olevusi. Patukahetsejate koor ühineb taevaste väehulkadega suureks hümniks.

1. pilt viib Maini-äärsesse Frankforti. Lihavõtte pühapäeval on linnarahvas tulnud jalutuskäigule, sagib ringi. Rahva hulka ilmub hall munk, äratades ühtedes lugupidamist, teistes antipaatiat. Faust ja tema õpilane Wagner jalutavad nautides pühapäeva ja, kui rahvahulk hajub, väljendab Faust oma vaimustust saabuvast kevadest. Ümberringi sagib rahvas, tantsitakse, aga kui hämardeb, on Faust ja Wagner taas kahekesi. Udu tiheneb ja Wagner kutsub Fausti koju, kuid Fausti on häirinud hall munk, kes näib tõmbavat nähtamatut sõõri mõlema mehe ümber.

2. pilt. Rahunenuna jalutuskäigust looduses, valmistub Faust oma töötoas Evangeeliumi uurimiseks. Teda segab äkiline ulgumine. Hall munk, kes oli talle järele hiilinud, ilmub pimedast nurgast. Faust ähvardab teda Salomoni märgiga, mille peale munk kaob ja tema asemel ilmub Mefistofeles härrasmehe kujul. Faust tunneb ta ära, aga paneb proovile tema identsuse ja meelitab Mefistofeleselt välja suure saatanliku eituse — «olen vaim, kes kõike eitab.» Sünge kõne, millesse seguneb praalimise terav vilin, äratavad Faustis rohkem uudishimu, kui hirmu või vastikust ja ta nõustub Mefistofelese lepingu-ideega, mille kohaselt Mefistofeles teenib Fausti tema elu ajal, teises ilmas tuleb seda teha aga Faustil. Fausti tingimuseks on, et tema hing ei hukku enne, kui Mefistofeles on suutnud täita tema soove sel määral, et ta ütleb mööduvale silmapilgule — «Oh ilus hetk, oh viibi veel!». Tingimus on vastu võetud ja leping kinnitatakse. Siis viib Mefistofeles Fausti oma mantlil minema.

3. pilt. Marta aias jalutavad Faust ja Margareta. Mefistofeles viidab aega Martaga mõnitavalt kurameerides. Faust võlub Margareta oma suursugususe, tulisuse ja õrnusega ning, olles tema pea täiesti segi ajanud, lepib kokku öise kohtumise suhtes, mida peab kergendama Margareta emale antav unerohi.

Vaheaeg

4. pilt. Faust on hüljanud Margareta ja siirdub Mefistofelesega metsikutesse mägedesse nõidade sabetile. Koos tõusevad nad märke, kiirustades põrguvägede kogunemispaika. Mefistofelesele osutatakse austust ja kuulekust nagu Pimeduse Vürstile kohane. Tema alamad toovad talle maakera sümboli. Mefistofeles pilkab maailma ilu ja mustab uhket, võltsi sugu, mida maakera toetab ning mõnitava naeruga viskab selle põrmu. Nõiad ja vaimud väljendavad tantsuga oma rahulolu. Faustile viirastub Margareta kuju imeliku punase joonega ümber kaela. Mefistofeles väidab, et see oli Medusa pea, mille Perseus maha raius. Nõiad pidutsevad edasi.

Eugène Delacroix. Illustratsioon Goethe «Faustile». «Margareta viirastusena» 1826/28

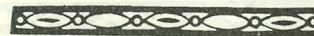
Эжен Делакруа. «Призрак Маргариты».

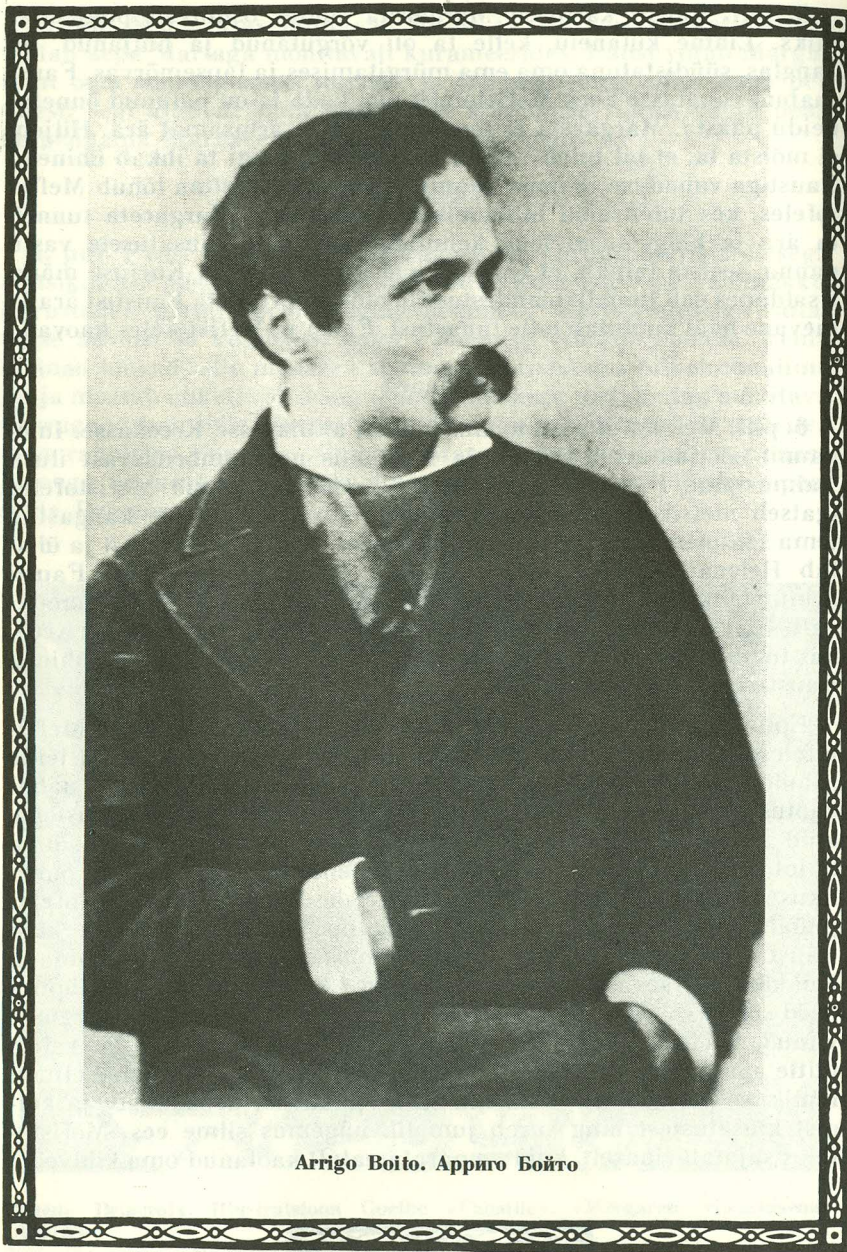
5. pilt. Fausti kartused Margareta suhtes osutuvad põhjendatuiks. Lihtne külaneiu, kelle ta oli võrgutanud ja hüljanud, on vanglas, süüdistatuna oma ema mürgitamisest ja lapsemõrvas. Faust saabub vanglasse koos Mefistofelesega, keda ta on palunud õnnetut neidu päästa. Margareta ei tunne algul oma armsamat ära. Hiljem ei mõista ta, et tal tuleb vanglast põgeneda, kuigi ta ihkab ühineda Faustiga vabaduse ja õnne kaunis illusioonis. Unelma lõhub Mefistofeles, kes tuleb neid lahkumisele kiirustama. Margareta tunneb ta ära ja kuigi surm teda kohutab, suudab ta kiusatusele vastu panna, sest ta taipab, et teda ootaval armastusel on Kurjuse märk. Usaldades end jumaliku andestuse hoolde, pöördub ta Faustist ära ja taevane hääl kuulutab talle lunastust. Faust ja Mefistofeles kaovad.

Vaheaeg

6. pilt. Mefistofeles on toonud Fausti antiiksesse Kreekasse. Imekaunil ööl laulavad Helena ja Panthalis neid ümbritsevast ilust. Vaimustatud Faust sosistab «Helena, Helena!», kuid Mefistofeles igatseb metsikute mägede ja nõidade järele. Helenale kangastub tema saatuslik minevik ja Trooja langemine. Läheneb Faust ja ülistab Helenat kui igavese Ilu ideaali. Helena vastab kohe Fausti armutootustele ja nümfid ning Mefistofeles vaatavad teda imetlevalt. Helena on võlutud Faustist ja tema kõnest, mis sisaldab Kreekas tundmatute poetide riime. Ta võtab selle stiili omaks ja ühineb Faustiga ekstaatilisest duetis.

Epiloog. Faust on jälle oma töötoas, teadvustamata endale Mefistofelese kohalolekut. Ta mõtiskleb minevikust ja võimetusest leida rahuldust nii reaalses kui illusoorse maailmas. Mefistofeles, nähes kaotuse võimalikkust, püüab oma ohvrit ahvatleda uute kiusatustega, kuid Faust ei kuula teda. Ta loobub Reaalsest ja Ideaalsest ning kujutab end inimkonna heategijana, rakendades tarka teadust õnnelikus ja õitsvas inimühiskonnas. Meeleheitele viidud Mefistofeles püüab oma saaki tagasi võita, muutub üha metsikumaks, kuid Faust on oma kauni nägemuse võimuses ja talle kättesaamatu. Kui kõlavad taevaste vägede võidutsevad helid, lausub Faust lõpuks need sõnad «Veel viibi, ilus oled, viiv!», mis oleksid Fausti põrgusse viinud, kui neid oleks meelitanud välja Mefistofelese salakavalus, mitte aga Headuse sisendus. Faust võtab uuesti kätte Evangeeliumi lõplikuks palveks, et vabaneda oma «pilkavast deemonist» ja kõigist kiusatustest ning sureb jumalik nägemus silme ees. Mefistofeles sajatab vihaselt, kuid on paratamatult kaotanud oma kihlveo.

Arrigo Boito. Arrigo Boito

ARRIGO BOITO (sünninimega Enrico), itaalia helilooja ja poeet, ei kuulu meil kõige tuntumate nimede hulka, ometi oli ta omal ajal üks huvitavamaid ja mitmekülgsemaid isiksusi Itaalias.

Arrigo Boito (1842—1918) oli itaalia miniatuurimaalija Silvestro Boito ja poola aristokraadi, krahvinna Josephine Radolinska poeg. Ema unistuseks oli kasvatada oma lastest muusikud. Vanemast pojast Camillost sai hiljem kirjanik ja arhitekt, kuid Arrigot huvitas juba lapsena helilooming. 1853. aastal võeti ta vastu Milano konservatooriumi, kus ta algul ei näidanud end parimast küljest (leiti, et tema rütmitunne ei olnud arenenud), kuid tohutu töövõime viis teda uurima peale muusikaliste ainete veel klassikalisi ja võõrkeeli, poeetia reegleid ja muudki, nii, et lõpueksamite eel peeti Arrigo Boitod üheks kõige lootustandvamaks õpilaseks, kes kunagi selles kuulsas õppeasutuses on olnud. Esimeseks helitöök, mis jõudis avalikkuse ette, oli koos kaasüliõpilase Franco Faccioga loodud kantaat «Il quattro giugno» (Neljas juuni), mis võeti väga hästi vastu. Sellele järgnes veel menukam teos «Le sorelle d'Italia» (Itaalia õed), jälle sõnad ja pool muusikast Boitolt, teise poole kirjutas Faccio (kes hiljem sai tuntuks kui Verdi teoste esmaesituste dirigent). «Itaalia õed» saavutas sellise menu, et valitsus rahuldus autorite palve toetuse saamiseks, mis võimaldas reisi Pariisi, Poolasse, Saksamaale, Belgiasse ja Inglismaale. Pariisis alustas Boito tööd Fausti ja Nero teemadega. Viimane idee jälitas teda elu lõpuni ja jäigi lõpetamata. Itaaliasse naasmisel pühendus Boito muusikaelu reformile — itaalia ooperi võidutsemine oli jätnud täiesti kõrvale saksa heliloojad ja Boito propageeris eelkõige Beethovenit. Tema ideaalid tundusid Itaalias tol ajal lausa mässulistena. 1860-ndad aasta olid Boito elus väga aktiivsed: ta tegi kaastööd muusikaajakirjadele ja -ajalehele, kirjutas koos Emilio Pragaga komöödia «Le madri galanti» (Galantsed emad), mis etendus menukalt Torinos; ooperile «Ero e Leandro» (Hero ja Leandros) tegi nii muusika kui ka libreto (muusika hiljem hävitas, teksti andis aga Luigi Mancinellile), tema tekstile tegi ta sõber Franco Faccio ooperi «Hamlet» jne. Teda hakati võrdlema kõige eesrindlikumate reformaatoritega ja pidama Wagneri jüngriks ja matkijaks. Tegelikult kuulus Boito imetus mitte Wagnerile, vaid Beethovenile. 1866. aastal, kui algas sõda Austriaga, tegeles ta visanditega ooperile «Mefistofeles», enne seda orkestreeris oma venna ooperi «Faust», sõja puhkedes ühines koos sõprade Faccio ja Pragaga Garibaldi vägedega. Milanosse naastes seisis valiku ees — kas pühenduda kirjanduslikule tegevusele või muusikale. Siin ilmnis esmakordselt Boito otsustusvõimetus, mis hiljem takistas teda «Mefistofelese» redigeerimisel ja ooperi «Nero» lõpetamisel. 1868. aastal pani ta punkti «Mefistofelese» partituurile, «Neroga» tegeles ta kogu elu (1862. aastast alates). «Nero» esitati